

Editorial

Cizinci a našinci mezi školou a každodenností

Jana Obrovská, Adéla Souralová

Vietnamský chlapec hraje fotbal, romská dívka si hraje na lékařku a vyšetřuje plyšového medvídku, blondátá holčička nabízí svačinu černošskému chlapečkovi, který čte Bibli. Ideální školní třída, nebo fikce? Ti z nás, kteří prošli českým vzdělávacím systémem a čtou tyto řádky, za svou školní historii mnoho spolužáků migrantů neměli nebo si z různých důvodů jejich etnicky odlišný původ neuvědomovali. Vzhledem k sílící migraci po roce 1989 bude zkušenost etnické rozmanitosti ve školních lavicích pro další generace o poznání častější. Na tento trend reaguje sociálněvědní výzkum, který se zejména ve své variantě pedagogické, psychologické a sociologické podílel na genezi (sice stále ambivalentní, dnes již ale byrokraticky zavedené) kategorie „žáků se sociálním znevýhodněním“, k nimž vydatně upíná svou pozornost. Předložené tematické číslo *Cizinci a našinci mezi školou a každodenností* si klade ambici posílit analytickou, teoretickou a metodologickou erudici, s níž je možné (a jak se domníváme i potřebné) k jinak dobře popsané a prozkoumané oblasti vzdělávání žáků z etnických menšin přistoupit.

První krok, který je možno podniknout, je tematické rozšíření problematiky, která se často smrskává na rovnici etnické menšiny rovná se Romové, a rovněž vykročení za samotné zdi školních budov do každodennosti života rodin při hledání významných faktorů formujících vzdělávací aspirace žáků. Tímto směrem se vydává ve své stati *Adéla Souralová*, která prozkoumává definice vzdělávání v artikulacích vietnamských matek z první generace a jejich dětí z generace druhé a sleduje, jak se vyprávění o vzdělávání mění ve vyprávění o migraci a jak se s tímto vyprávěním prolíná. Autorka zde představuje zajímavé konstelace ve vztazích vietnamských migrantů ke vzdělávání: vzdělané dítě rovná se integrované dítě, integrované dítě rovná se úspěšný rodič, úspěšný rodič rovná se naplnění migračního projektu.

O druhý krok, který by měl vést k teoreticky syčenější analýze jinak zavedeného tématu vzdělávání romských žáků v českém kontextu, se pokouší *Jana Obrovská*, která představuje perspektivu interakčních rituálů aplikovatelnou ve školní etnografii etnicky různorodých populací. V první, svou povahou spíše přehledové části textu autorka představuje příspěvky z ranku rituálních studií a výzkumů ritualizací ve školním životě, přičemž zohledňuje způsoby, kterými do nich může intervenovat etnicita. Skrze mikrosociologii ritualizované každodennosti upozorňuje na symbolicky významné aspekty a okamžiky školního života, v nichž mohou být rozpoznány identity a různé formy přináležení žáků. Na pozadí svých

etnografických pozorování demonstuje autorka použití představeného teoreticko-analytického rámce na situaci romských žákyň v desegregované třídě.

Třetím krokem k posílení současného vědění o vzdělávání cizinců a našinců pak může být inovace metodologická, která je v předkládaném čísle zastoupena dvěma texty ze dvou historicky, geograficky a kulturně odlišných kontextů. Sřat autorské dvojice *Martina Kanovského* a *Moniky Turanské* nás zavádí na Slovensko a ztělesňuje další inspirativní způsob, jak obohatit nejen pole výzkumu vzdělávání etnicky minoritních žáků, ale šířeji i oblast studia dětských skupin a kolektivů. Autoři se věnují každodennosti našinců ve vzdělávacím systému a zajímá je, jak se konstituuje a reprodukuje sociální struktura v dětských skupinách a co ji ovlivňuje. Vedle teoretické linky, která sleduje propojení bourdieuovské perspektivy s kognitivními teoriemi, je text zajímavý i v rovině metodologické, díky kombinaci etnografického pozorování dyadických vztahů dominance a submise ve chvílích vyhrazených žákům mateřské školy na hraní s experimentálními výzkumnými technikami a použitím statistických testů. Autoři prokazují silný vztah mezi tzv. exekutivními funkcemi dětí (například míra sebeovládání, pracovní paměť, pozornost) a schopností prosadit se v hierarchii dětské skupiny a spíše nečekaně slabý vztah těchto funkcí se socioekonomickým statutem rodiny, z níž děti pocházejí.

V neposlední řadě je to text *Andreje Mentela*, který má podobu historické případové studie a který přispívá k rozmanitosti čísla svým historizujícím charakterem a makro-institucionálním zaměřením. Autor v textu předkládá analýzu sociálních důsledků vytváření centralizovaného školského systému v Bosně a Hercegovině v letech 1878 až 1918 (doba rakousko-uherské okupace). Ukazuje mimo jiné, že projekt centralizovaného školství vedl k odlišným trajektoriím založeným na příslušnosti k jednotlivým etno-náboženským skupinám. Dynamiku nabývání vlivu a prestiže na straně srbsko-pravoslavné části městského obyvatelstva, která šla ruku v ruce s propadem společenské dominance muslimské populace, interpretuje autor skrze bourdieuovský koncept edukačního pole. Autor tak na příkladu konkrétního geografického, historického a společenského kontextu poukazuje na hlubší vztah mezi sociálními změnami a vzdělávacím systémem, když argumentuje tím, že na jedné straně se vytvoření centralizovaného školského systému podílelo na společenských změnách v Bosně a Hercegovině a na druhé straně se společenský status quo promítal do kurikula a organizace základních škol.

Do čísla jsme zařadily rovněž dva netematické texty. Prvním z nich je stať *Martina Kreidla* a *Lucie Moravcové*, v níž na základě analýzy dat ze dvou vln šetření *Generation and Gender Survey* z let 2005 a 2008 sledují vliv vybraných hodnot respondentů na pozdější vstup do manželství. Autoři ukazují, že vliv jednotlivých hodnotových proměnných (postmaterialismu, religiozity, preference genderové rovnosti v zaměstnání a v rodičovství) se ukázal ve většině případů jako nevýznamný, což není v souladu s predikcemi teorií druhé demografické tranzice. Druhý netematický text, jehož autorkou je *Veronika Frantová*, představuje pro čtenářky a čtenáře návod, jak studovat referenda z perspektivy kulturní sociologie. Autorka chápe místní referenda jako svébytný akt občanské angažovanosti odehrávající se v širším kontextu občanské sféry a analyzuje texty týkající se referend publikované ve vybraných médiích v průběhu roku 2011. Na stránkách svého příspěvku pak ukazuje, jaké hlubinné kulturní kódy občanské společnosti se projevují v diskurzu českých místních referend.

Součástí tohoto čísla jsou i tři recenze, které úzce souvisejí s tematikou dětí migrantů, migrujících dětí a jejich vzdělávání. První z nich představuje čtenářkám a čtenářům knihu *Young Migrants. Exclusion and Belonging in Europe* editovanou autorským kolektivem Katrine Fangen, Thomas Johansson a Nils Hammarén. Kniha vychází z rozsáhlého mezinárodního výzkumu a klade si za cíl ukázat, jak mladí migranti konstruují své identity na průsečících rozličných referenčních rámců (přináležení k národnímu státu, role rodiny, ale také právě vzdělávacího systému). Klíčovými tématy jsou zde různé roviny inkluze a exkluze, či spíše procesy inkludování a exkludování, a jejich zakoušení ve vybraných arénách sociálního života. Druhá recenze nám pak dovoluje nahlédnout do knihy *Everyday Ruptures: Children, Youth and Migration in Global Perspective*. Ta pochází z pera pěti antropoložek (Cati Coe, Rachel R. Reynolds, Deborah A. Boehm, Julia Meredith Hess, Heather Rae-Espinoza) a přináší pohled na migrující děti z odlišné perspektivy, než je tomu u předešlé publikace. Autorky, které na stránkách celé knihy kritizují nedostatečný zájem výzkumníků a výzkumnice o migrační zkušenosti dětí, zdůrazňují nutnost sledovat migraci zároveň jako zlomovou událost a jako součást každodennosti. Touto perspektivou pak postupují od mezoroviny sociálních vztahů a přibuzenství přes mikrorovinu psychologických důsledků migrace až po makrorovinu politik národních států. A konečně z recenze na knihu *Migration and New Media: Transnational Families and Polymedia*, jejíž autorkou a autorem jsou Mirca Madianou a Daniel Miller, se dozvídáme o přínosu této knihy jak pro migrační studia, tak pro studia médií. Ukazuje, jakou roli sehrávají moderní komunikační prostředky v přeshraniční komunikaci mezi migrujícími matkami a zůstavšími dětmi.

Na tomto místě bychom rády poděkovaly těm, kdo vznik předkládaného čísla umožnili a podpořili: velký dík patří Grantové agentuře České republiky, jelikož toto číslo vzniklo v rámci řešení výzkumného záměru *Vzdělávací strategie dětí migrantů a dětí z etnických menšin* (P404/12/1487). Děkujeme také autorům a autorkám za zaslané texty a všem recenzentům a recenzentkám za jejich podnětné připomínky a komentáře.

Příjemné a inspirativní čtení vám přeje editorky čísla.